

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

مسئله شناسی پایداری مناطق آزاد ایران براساس رویکرد اقتصاد سیاسی فضا

۱- هادی اعظمی*^۱، ۲- وحید سینائی^۲، ۳- فاطمه بخشی شادمهری^۳

۱- دانشیار، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد

۲- دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

۳- دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد.

چکیده

وقتی سخن از اقتصاد سیاسی به میان می آید نگاه ما به دو نهاد فعال بازار و دولت معطوف می شود که هر دو در جهت رفاه جامعه گام برمی دارند. دولت از طریق ایجاد عدالت و بازار با افزایش پیشرفت در جامعه.

برای مشاهده این تلاش ها باید به فضاهای شکل گرفته در هر کشور رجوع کرد. یکی از این فضاها، مناطق آزاد است که تشکیل یافته از سیاست های دولت و اهداف بازار است که فضای جغرافیایی مستقیم و غیرمستقیم بر آن تاثیرگذار است. نقشی که امروزه مناطق آزاد در توسعه و رونق اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورهای جهان داشته، باعث شده تا پایداری این مناطق و عوامل ایجاد ناپایداری برای برنامه ریزان اهمیت یابد.

در این راستا در این پژوهش با تاکید بر مناطق آزاد ایران و استفاده از رویکرد اقتصاد سیاسی فضا به شناسایی مسائل موثر در پایداری مناطق آزاد هفتگانه ایران پرداخته شده است. نتایج نشان می دهد که تاثیر دولت به صورت اقتصاد رانته حاکم بر ایران، دخالت های اقتصادی بدون توجه به مزیت های نسبی منطقه و کمرنگ بودن شاخص های جغرافیایی در تخصیص بودجه برای هر منطقه سه مسئله ای می باشند که از سوی دولت بر مناطق آزاد اثرگذار بوده است. به گونهای که باعث شده پایداری مناطق آزاد متعادل نباشد.

واژگان کلیدی: اقتصاد سیاسی، فضای جغرافیایی، پایداری، مناطق آزاد ایران

۱ دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد. aazami@um.ac.ir. (نویسنده مسئول)

آدرس دبیرخانه: تهران- سعادت آباد- بلوار فرحزادی- میدان کتاب- خیابان
کوهستان- کوچه گل آذین- بن بست یک- پلاک یک- طبقه سوم
آدرس سایت: www.iag.ir تلفن: ۰۲-۲۲۳۵۷۸۵۶-۰۲ پست الکترونیکی: info@iag.ir

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

۱. مقدمه

همواره بشر به دنبال دستیابی به سطح بالایی از توانایی اقتصادی بوده و چه بسا بسیاری از سیاستگذاری‌ها و درگیری‌ها نیز بدان جهت روی داده است که منافع افراد و گروه‌ها به دلیل سهم خواهی زیاد در تضاد با هم قرار گرفته‌اند و امروزه دستیابی به زندگی بهتر و تقویت شاخص‌های اقتصادی از موضوعات مهم کشورهای محسوب شده و همواره سیاستمداران و برنامه‌ریزان و در کل همه مردم به تقویت و توسعه اقتصادی می‌پردازند. تا جایی که دخالت‌های بخش دولتی و نقش فضاهای جغرافیایی در توسعه اقتصادی باعث شده علم اقتصاد سیاسی از رویکرد فضایی هم مورد توجه واقع شود. فضا را می‌توان پدیده‌ای دانست که تولید می‌شود و شکل‌گیری مناطق با نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه رابطه دارد (Alsayyad, ۱۹۹۳: ۳۹). بنابراین، برای شناخت فضا لازم است فرایندهای اجتماعی به خوبی شناخته شده و مورد تحلیل قرار گیرد؛ سیمای فضایی مکان، منعکس کننده روابط اجتماعی حاکم بر آن است. به نظر مانوئل کاستلز تسلط نظام اقتصادی، اساس سازماندهی فضایی است و فعالیت اقتصادی، سازماندهی فضایی را به عهده دارد. هیچ جامعه‌ای بدون فضایی که خود آن را سازمان بخشیده است، وجود خارجی ندارد (افروخته و حجتی پور، ۱۳۹۴: ۸۸). از این رو، شناسایی نیروهای سازنده و پدید آورنده فضای جغرافیایی و محتوای اجتماعی فضا از ضروریات است. یکی از فضاهایی که در سالهای اخیر نمونه بارز اقتصاد سیاسی محسوب می‌شود مناطق آزاد تجاری است.

در ایران تفکر ایجاد مناطق آزاد تجاری، پیش از سال ۱۳۳۰ شکل گرفت و با تدوین برنامه اول توسعه به دولت اجازه داده شد تا در سه نقطه اقدام به تأسیس مناطق آزاد تجاری صنعتی کند (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴۹). منطقه آزاد ابزاری است که می‌تواند برتری‌های بالقوه کشورها را به توانایی بالفعل تبدیل کند و پلی مستحکم بین اقتصاد ملی آنها و اقتصاد بین المللی برپا سازد. به دلیل پیدایش اثرات مهم و مثبت بر تمام اثرات کشورها، امروزه برنامه ریزان و سیاستمداران به اهمیت مناطق آزاد در توسعه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی توجه دارند و همین امر باعث شده پایداری مناطق آزاد اهمیت بسیاری داشته باشد. چرا که هر قلمرو جغرافیایی سیاسی، بسته به اهدافی که برای آن تعریف شده است، برای بقا در محیط پیچیده پیرامونی و رقابت با سایر مناطقی که

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

کارکردها و اهداف مشابهی در سطح کشور، منطقه و یا جهان دارند باید در برخی مسائل کارآمدترین روش‌ها را برگزیند که در مجموع بر پایداری منطقه افزوده شود. اما قبل از انتخاب بهینه‌ترین روش لازم است که آن منطقه از نظر پایداری مسئله‌یابی شود.

مناطق آزاد کشور ایران که با توجه به سیاست‌های داخلی، نمونه‌ای از اقتصاد سیاسی فضا هستند از این امر مستثنی نیستند و باید با توجه به یک سری عوامل داخلی و خارجی پایداری‌شان مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به تاثیرگذاری که مناطق آزاد بر فضای پیرامونی خود دارند دخالت و تصمیمات دولت در این مناطق (اقتصاد سیاسی) خیلی اثرگذارتر در پایداری این مناطق عمل می‌کند که با بررسی شاخص‌هایی چون اقتصاد رانتی، توزیع ثروت از طریق بودجه‌بندی و توازن بین این توزیع و فضای جغرافیایی (مساحت، جمعیت و تعداد شهرستان‌ها) هر منطقه به عنوان عوامل داخلی و امنیت (ریسک سیاسی) و وزن ژئوپلیتیکی مناطق آزاد به عنوان عوامل خارجی می‌توان به مسئله شناسی پایداری مناطق آزاد ایران پرداخت.

این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش اساسی است که " رویکرد اقتصاد سیاسی تا چه میزان در پایداری مناطق آزاد نقش داشته است؟". تلاش شده که تحلیل فضایی از رویکرد اقتصاد سیاسی حاکم بر مناطق آزاد ایران صورت پذیرد و ضمن ارزیابی توازن چگونگی تاثیرگذاری اقتصاد سیاسی فضا بر نامتوازن بودن مناطق آزاد هفتگانه در ایران تبیین شود.

۲. مبانی نظری

۱-۲. اقتصاد سیاسی

در جریان روند آهسته‌ای در قرن‌های ۱۸ و ۱۹ اقتصاد سیاسی به عنوان ابزاری برای تحلیل زمینه‌های اجتماعی اقتصادی و صنعتی جهان ساخته شد (Imboele, ۲۰۰۴: ۲۱). مارکس در یک تعریف جامع و کامل از این اصطلاح برای اشاره به تولید، مبادله و مصرف به موازات ترتیبات اجتماعی و سیاسی به هم پیوسته‌ای استفاده کرده که نظم اقتصادی را بازتولید می‌کند (رنه شورت، ۱۳۹۰: ۱۱۱). دیدگاه اقتصاد سیاسی بر ویژگی‌های ساختار روابط

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

اقتصادی به ویژه فرایندهای انباشت سرمایه، تولید و مصرف و تضادهای حاصل از برخورد این نیروها توجه دارد (محملی ابیانه، ۱۳۹۰: ۱۶۶).

بنابراین می توان گفت به طور کلی در اقتصاد سیاسی بنیان امور بر پایه تحلیل نظام روابط دولت با مردم و ملت است که تاکید اصلی آن و چگونگی مدیریت امور اقتصادی به ویژه تولید و توزیع ثروت به عنوان اساس تولید اقتصادی در جامعه از سوی دولت است. به نوعی اقتصاد سیاسی حاکی از پرداختن به نحوه ساخت کشمکشها و شرایط اقتصادی-اجتماعی جاری در جامعه است (افروخته و حجی پور، ۱۳۹۴: ۹۱).

۲-۲. رویکرد اقتصاد سیاسی به مفهوم فضا

اقتصاد سیاسی فضا با تاکید دوگانه بر تولید فضای جغرافیایی و عدم خنثی بودن آن بر اقتصاد سیاسی، بازتاب تعامل متقابل میان تحول اقتصادی- اجتماعی یک ملت و فلسفه اقتصادی و اجتماعی غالب زمانه است که در فضای جغرافیایی با ظهور نوسانات آونگ ایدئولوژیکی (سیاستگذاری ها، بازار آزاد، توسعه منطقه ای و ...) همواره در سیاست های منطقه ای بازتاب می یابد (رهنمایی و وثوقی، ۱۳۹۲: ۳۵).

دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا به علل پیدایش سکونتگاه های مختلف می پردازد و می کوشد با ریشه مسئله درگیر شود. در دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا تاکید بر چشم انداز و جهت گیری فضایی در ارتباط تنگاتنگ با شیوه تولید اقتصادی و به تبع آن روابط اجتماعی می باشد. این دیدگاه، فضا را پدیده ای می داند که تولید می شود، سپس می کوشد تا ساز و کارهای حاکم و تولید فضا را کشف کند. در این رهگذر، نخستین نتیجه آن است که تولید فضا، چه مستقیم و چه غیر مستقیم، انعکاس روابط طبقاتی یا به بیان کلی تر بهره کشی است (پاپلی یزدی و سناجردی، ۱۳۸۲: ۳۱۲). بر این اساس، هدف اقتصاد سیاسی فضا، کشف الگوهای فضایی فرآیند تولید، توزیع و مصرف و نقش دولت، گروهها و طبقات اجتماعی در شکل بخشی به این الگوها است (پیران، ۱۳۷۰: ۷۸).

مفاهیمی نظیر فرایند فشردگی فضا و زمان، تطور تاریخی- جغرافیایی جوامع، روابط نظام سرمایه داری، نقش دولت و برنامه ریزان، عدالت و توزیع عادلانه، رانت و مازاد تولید، انباشت ثروت، طبقه و قدرت در چارچوب مکتب اقتصاد سیاسی فضا مورد بحث قرار می گیرد (محملی ابیانه، ۱۳۹۰: ۱۶۶).

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

۳-۲. مناطق آزاد

منطقه آزاد، محدوده‌ای است در داخل مرزهای سیاسی کشور که مشمول محدودیتهای قانونی، به ویژه مقررات گمرکی نباشد. این مناطق با توجه به اینکه در بیرون از محدوده منطقه گمرک قرار دارند، حقوق رایج در حوزه‌های تجاری، مالی و اقتصادی و نیز نظام اداری کشور در آنها به اجرا در نمی‌آید و یا اینکه تا اندازه‌ای به اجرا در می‌آید و به شدت مورد تشویق برای فعالیتهای صنعتی و تجاری قرار دارند و به لحاظ فیزیکی نسبت به قسمتهای دیگر کشور متفاوت و جدا هستند (اعظمی و بخشی، ۱۳۹۵: ۶).

در این مناطق محدودیتهای مختلف در زمینه موانع گمرکی و تجاری شرایط سرمایه‌گذاری، تملک خارجی آن و ... نسبت به سایر مناطق کشور کمتر است و یا اساساً وجود ندارد (محمدی الموتی، ۱۳۷۴: ۳).

بنا به تعاریف بین‌المللی، منطقه آزاد محدوده حراست شده بندری و غیر بندری است که از شمول برخی از مقررات جاری کشور متبوع خارج بوده و با بهره‌گیری از مزایایی نظیر معافیت‌های مالیاتی، بخشودگی سود و عوارض گمرکی، عدم وجود تشریفات زائد ارزی، اداری و مقررات دست و پاگیر و همچنین سهولت و تسریع در فرایندهای صادرات و واردات با جذب سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال فناوری به توسعه سرزمین اصلی کمک می‌نماید. در تعریف سازمان ملل متحد از مناط ق‌آزاد به عنوان محرکی در جهت تشویق صادرات صنعتی تلقی می‌گردد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴۸). در دنیای اقتصاد، توسعه سرمایه‌گذاری بخش خارجی، تأمین زمینه‌های استفاده تولید کنندگان داخلی از پول موجود در بازارهای جهانی، حضور در بین قدرتهای رقیب در عرصه بین‌المللی، افزایش صادرات با حمایت از رشد و توسعه صنایع صادراتی، افزایش واردات ارزی، کمک به حل مسئله بیکاری با ایجاد فرصتهای جدید شغلی، ارتقاء سطح استانداردهای اقتصادی با وارد کردن تولیدات پیشرفته و فناوری‌های مدرن مدیریتی از خارج به داخل کشور جزو مهمترین اهداف ایجاد مناطق آزاد به شمار می‌روند. مناطق آزاد، به ویژه از دید کشورهای در حال توسعه یکی از سیاست‌هایی است که با هدف ایجاد هر چه سریع‌تر همگرایی اقتصادی شکل می‌گیرند (ولی قلی‌زاده و الله‌وردی‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۵۹). ارزیابی ۶۰ منطقه از ۸۶ منطقه آزاد جهان که مورد بهره‌برداری طولانی مدت قرار گرفته‌اند نشان می‌دهد که ۲۵ منطقه به طور کامل موفق بوده، ۱۰ منطقه به موفقیت نزدیک

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

بوده‌اند، ۷ منطقه تا حدودی موفق و ۱۸ منطقه به وضوح نا موفق بوده‌اند. بیشتر موارد نا موفق از سالهای ۱۹۷۰ به بعد شروع به کار کرده‌اند.

از عوامل ناکامی مناطق آزاد ناموفق جهان می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. مکان یابی نادرست این مناطق
۲. ضعف مدیریت مناطق
۳. بی ثباتی سیاسی مناطق
۴. نارسایی امکانات اولیه و تاسیسات
۵. عوامل بازدارنده فرهنگی و اجتماعی
۶. ضعف و بی ثباتی قوانین
۷. عدم وجود مزیت های نسبی برای جذب سرمایه گذاران داخلی و خارجی

۲-۴. شاخص مهم پایداری مناطق آزاد با توجه به اهداف این مناطق:

در ادبیات موجود به ضوابط اصلی و ثانویه زیر که در انتخاب مناطق آزاد و محدوده این مناطق باید مورد توجه قرار گیرد که این می‌تواند در پایداری مناطق تاثیرگذار باشد، اشاره شده است:

ضوابط اصلی

- * دوری از نواحی بحرانی و بحرانزای خارج؛
- * دسترسی به راه‌های آبی بین‌المللی؛
- * دسترسی به مسیرهای عمده ارتباطی منطقه‌ای، داخلی و بین‌المللی؛
- * اهمیت بازرگانی؛
- * دسترسی مطمئن به صنایع همگانی و خدماتی؛
- * دسترسی به نیروی کار و ساختارها و توان‌های اقتصادی مناسب؛
- * دسترسی به نوار مرزی کشور.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

ضوابط ثانوی

- * دسترسی به انرژی ارزان؛
- * دسترسی به منابع معدنی؛
- * اهمیت داد و ستد بین المللی با جاذبه های خارجی؛
- * سهولت کنترل فیزیکی و امنیت منطقه آزاد؛
- * برخورداری از شرایط آب و هوایی مناسب؛
- * دسترسی به پسرانه های قابل توسعه؛
- * دوری از پایگاههای نظامی عمده (فتاحی، ۱۳۹۷: ۳۳۱-۳۳۰).

۳. روش تحقیق

روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی- تحلیلی بوده که آمار اولیه به منظور تکمیل بانک اطلاعات تحقیق از طریق بررسی آمارنامه ها و سایر مستندات آماری مرکز آمار ایران و شورای عالی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی کشور به دست آمده است. نتایج داه ها تحلیل شده و از نرم افزار ArcGis برای ترسیم نقشه استفاده شده است.

۴. پیشینه تحقیق

در رابطه با موضوع پژوهش مطالعات انجام شده را می توان در سه دسته تقسیم کرد:
اقتصادی سیاسی، رویکرد فضایی در اقتصاد سیاسی و منطقه آزاد با تاکید بر توسعه و پایداری.
در جدول ذیل به تعدادی از این مطالعات اشاره مختصر شده است.

جدول شماره ۱: پیشینه تحقیق

حوزه	نویسندگان (سال)	عنوان	نتایج

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

برای آزمون فرضیات از نظریه های اقتصاد سیاسی بین المللی استفاده شده که نتایج حاکی از دولت با تنظیم قوانینی از سرمایه داران حمایت می کند که تا حدودی این امر باعث رونق اقتصادی منطقه آزاد انزلی شده است.	نقش دولت ایران در پیشرفت منطقه آزاد انزلی	منوچهر پاپور (۱۳۸۵)	اقتصاد سیاسی
نتایج این پژوهش بیانگر اثر مثبت و معنی دار سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر صادرات غیرنفتی در مناطق آزاد است. به گونه ای که منطقه آزاد کیش بهترین عملکرد را در زمینه جذب سرمایه گذاری خارجی و توسعه صادرات در بین مناطق آزاد تجاری کشور داشته است.	اثر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر صادرات غیر نفتی در مناطق آزاد تجاری ایران	گوگردچیان، طیبی و امینی (۱۳۸۹)	اقتصاد سیاسی
نتایج نشان داد گرایش و ساخت تک قطبی در اقتصاد سیاسی حاکم بر فضا وجود دارد. همچنین رویکرد فضایی اقتصاد سیاسی منجر به پایایی نابرابر منطقه ای و شدت بخشی به نامتوازنی فضایی شده است که در نتیجه یک قطب و خوشه برخوردار از مواهب اقتصادی - اجتماعی در فضای سرزمینی متشکل از مناطق تهران البرز و اصفهان پدیدار شده است.	اقتصاد سیاسی فضا و تعادل منطقه ای ایران	افروخته و حجی پور (۱۳۹۴)	اقتصاد سیاسی
در این کتاب نویسنده بیان می کند که مناطق اقتصادی ویژه (SEZs) به یک سیاست توسعه عمومی در سراسر جهان در نیم قرن گذشته تبدیل شده اند و در فصول کتاب به علت موفق بودن و نبودن مناطق اقتصادی ویژه، نقش دولت در موفقیت های این مناطق، ارائه تاکتیک هایی برای اصلاحات اقتصادی از طریق مناطق ویژه اقتصادی می پردازد.	The Political Economy of Special Economic Zones Concentrating Economic Development	Farole & Moberg (۲۰۱۷)	اقتصاد سیاسی فضا
پژوهشگر در این مقاله ۲۱ چالش را بررسی می کند و در نهایت بیان می کند برخی از این چالشها پایداری این منطقه آزاد اقتصادی را تحت تأثیر قراردمی دهند اما برخی دیگر از چالشها، نه تنها می توانند بر پایداری منطقه به منزله یک منطقه آزاد تجاری اثرگذار باشند بلکه می توانند پایداری محیط زیستی دو شهرستان خرمشهر و آبادان را به شدت تحت تأثیر قرار دهند و با مخاطرات جدی روبرو کنند.	مسئله شناسی پایداری در منطقه آزاد اروند	فتاحی (۱۳۹۷)	اقتصاد سیاسی
نتایج تحلیل فضایی روستاهای مورد مطالعه نشان داد که نقش منطقه آزاد تجاری در تقویت شاخص های اقتصادی در ۲۵ درصد روستاها در سطح قوی و در ۴۱ درصد روستاها در سطح متوسط است.	بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص های اقتصادی مناطق روستایی: شهرستان ماکو	حیدری ساربان (۱۳۹۸)	اقتصاد سیاسی
نتایج این پژوهش نشان می دهد که این منطقه آزاد اگرچه در متغیر میزان سرمایه خارجی با توجه به سابقه تأسیس در جذب سرمایه عملکرد خوبی داشته است، ولی در جمع بندی متغیرهای عدم رشد این منطقه با توجه به پتانسیلهای موجود را می توان بیان کرد که در صورت عکس این نتیجه می توانست بر توسعه هر چه بیشتر نوار شمالی کشور ایران تأثیرگذار باشد.	ارزیابی عملکرد منطقه آزاد بندر انزلی و تأثیر آن بر توسعه نوار شمالی کشور	اعظمی و بخشی (۱۳۹۵)	اقتصاد سیاسی
			پایداری و توسعه مناطق آزاد

آدرس دبیرخانه: تهران - سعادت آباد - بلوار فرحزادی - میدان کتاب - خیابان
کوهستان - کوچه گل آذین - بن بست یک - پلاک یک - طبقه سوم
آدرس سایت: www.iag.ir تلفن: ۰۲-۲۲۳۰۷۸۵۶۱ پست الکترونیکی: info@iag.ir

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

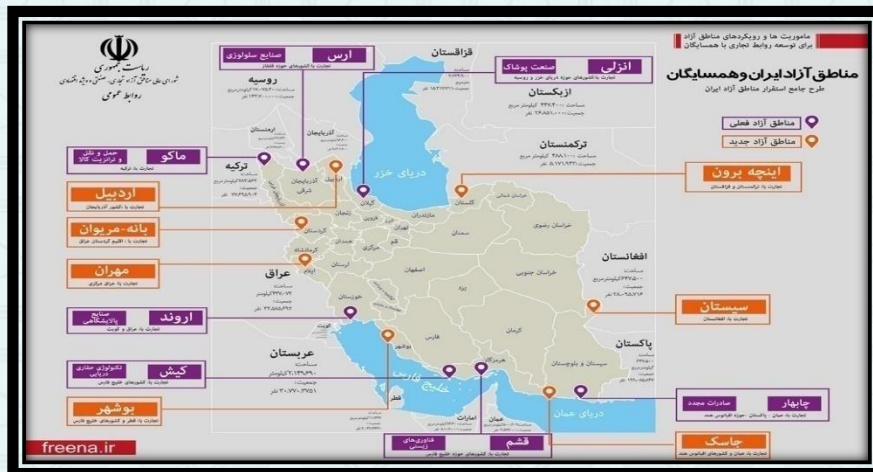
International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

نتایج حاکی از آن است که بر اساس شاخص‌های صادرات، واردات، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ترانزیت، شرکت‌ها و مؤسسات ثبت نشده، منطقه آزاد ماکو بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است و بعد از آن مناطق آزاد اروند، کیش، انزلی، ارس، قشم و چابهار قرار گرفته‌اند. از اینرو می‌توان با تقویت شاخص‌هایی چون افزایش سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، صادرات و راه یافتن به بازار جهانی و منطقه‌ای به توسعه اقتصادی این مناطق کمک کرد.	ارزیابی و اولویت بندی مناطق آزاد کشور و تاثیر آن در توسعه اقتصادی این مناطق	دهمرد، علی احمدی و قادری (۱۳۹۸)
نتایج این پژوهش نشان داد فقدان سازمان‌های اجرایی و نداشتن مدیریت صحیح و کارا، انعطاف ناپذیری در قوانین و مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری‌های خارجی در منطقه آزاد چابهار و کمبود امکانات زیربنایی اولیه از مهمترین موانع توسعه منطقه آزاد چابهار و به تبع آن استان سیستان و بلوچستان است.	نقش منطقه آزاد چابهار در توسعه منطقه‌ای استان سیستان و بلوچستان	زبیری و همکاران (۱۳۸۸)

۵. مناطق مورد مطالعه

هفت منطقه آزاد تجاری ارس، ماکو، انزلی، قشم، کیش، چابهار و اروند در کشور فعال هستند که به طور کلی مساحت حدود ۵۴۷۷۷۰ هکتار و جمعیت ۹۴۷۲۸۴ نفر را پوشش می‌دهد.

نقشه شماره ۱: مناطق آزاد ایران

منبع: www.Freena.ir (۱۳۹۸)

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

که اولین آن منطقه آزاد قشم و جوان ترین منطقه نیز ماکو می باشد. برای شناسایی بهتر وضعیت کلی مناطق آزاد ایران را براساس شش شاخص مهم (شاخص تعداد شرکتهای، میزان صادرات، میزان واردات، میزان جذب سرمایه گذاری خارجی و داخلی، ترانزیت و میزان زیرساخت های موجود در بدو تأسیس) بررسی شده است.

جدول شماره ۲: وضعیت مناطق آزاد ایران از نظر شاخص های تعداد شرکتهای، میزان صادرات، میزان واردات، میزان جذب سرمایه گذاری خارجی و داخلی، ترانزیت و میزان زیرساخت های موجود در بدو تأسیس

شاخص	وضعیت	نتایج
تعداد شرکتهای	۳۳۰۰ شرکت	این مسئله نشان می دهد فعالیت شرکتهای در حوزه تجارت بسیار بیشتر از شرکتهای تولیدی است. در واقع یکی از علل صادرات پایین از مناطق آزاد را می توان میزان اندک تولید محصول در این مناطق دانست
میزان صادرات و واردات	در سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ میزان کل صادرات مناطق آزاد کشور حدود ۵۴ هزار و ۳۵۳ میلیارد ریال و میزان واردات ۳۲۶ هزار و ۹۳۱ میلیارد ریال بوده است.	میزان واردات مناطق شش برابر مقدار صادرات بوده است. میزان صادرات کل مناطق آزاد در کشور کمتر از یک میلیارد دلار در سال است.
میزان جذب سرمایه گذاری خارجی	مقایسه این شاخص با میزان سرمایه گذاری خارجی در نقاط کشور وضعیت رضایت بخش تری ترسیم می کند، با این حال روند سرمایه گذاری خارجی در سالهای مذکور به استثنای سالهای ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ نزولی بوده است.	به طور متوسط در مناطق آزاد ایران سالانه ۴۰ میلیون دلار سرمایه گذاری خارجی می شود.
سرمایه گذاری داخلی:	مناطق آزاد در ایران قبل از ایجاد زیرساخت های لازم به عنوان منطقه آزاد، فعالیت شان را شروع کرده اند. با این هدف که هزینه ایجاد زیرساخت ها از طریق عوارض واردات تأمین شود. همین امر موجب شده است مسئولان اداره کننده مناطق آزاد در کشور نه تنها تمایلی نسبت به کاهش واردات نداشته باشند، بلکه همواره سعی کنند میزان واردات را افزایش دهند. در نتیجه، در سال ۱۳۹۲ در قبال بیش از ۳ میلیارد دلار واردات از مناطق آزاد تنها ۲۰۰ میلیون دلار صادرات از این مناطق صورت گرفته است. بی تردید یکی از مهم ترین دلایل رونق واردات در مناطق آزاد، تأمین هزینه توسعه و ایجاد زیرساخت های این مناطق از محل درآمدهای وارداتی است.	
ترانزیت	مطابق آمار دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد کشور، میزان ترانزیت در مناطق آزاد تجاری در سال ۱۳۹۰ معادل ۱۲۰۸ میلیون دلار بوده است.	

منبع: آمار شورای عالی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی کشور

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

در بررسی های انجام شده و آمار شورای مناطق آزاد ایران در ۱۰ شاخص عملکرد مناطق (کسب رتبه برتر) به شرح جدول ذیل می باشد.

جدول شماره ۳: رتبه مناطق آزاد ایران براساس شاخص های عملکردی

شاخص		منطقه آزاد رتبه برتر			
میزان ترانزیت خارجی از طریق مناطق آزاد		ماکو			
واردات به منظور تولید، عرضه، مصرف در مناطق آزاد		کیش			
صادرات کالا داخلی از طریق مناطق آزاد		ماکو			
صادرات کالا و خدمات تولیدی در مناطق آزاد		اروند			
تعداد شاغلین موجود در مناطق آزاد		اروند			
میزان اشتغال ایجاد شده مناطق آزاد		اروند			
تعداد گردشگران ورودی مناطق آزاد		انزلی			
میزان سرمایه گذاری داخلی بخش غیردولتی در مناطق آزاد		تحقق یافته			
		صدور مجوز			
میزان سرمایه گذاری خارجی (مستقیم و مشارکت) در مناطق آزاد		کیش			
		چابهار			
میزان سرمایه گذاری خارجی (مستقیم و مشارکت) در مناطق آزاد		تحقق یافته			
		صدور مجوز			
تعداد واحدهای اقتصادی ثبت شده در مناطق آزاد		اروند			
		قشم			
تولیدی	معدنی	کشاورزی و شیلات	تجاری و بازرگانی	واحدصنفی	خدماتی و گردشگری
کیش	ماکو	ماکو	اروند	قشم	اروند

منبع: نگارنده براساس آمار شورای عالی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی کشور

۶. یافته های تحقیق

با توجه به تاثیر مستقیم و غیر مستقیمی که سیاست گذاری های دولت و فضای جغرافیایی بر پایداری منطقه آزاد دارد، در این بخش ۵ حوزه مورد بررسی قرار گرفته تا از این طریق مسائل موثر در پایداری مناطق آزاد شناسایی شود.

۶-۱. تخصیص فضایی بودجه

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

بودجه جاری سازمان‌های مناطق آزاد کشور در سال ۱۳۹۸ که در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و اهداف کلان کمک به تامین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، تنوع بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورهای منطقه به ویژه همسایگان و توسعه و تسریع عمران و آبادانی منطقه‌ای و توانمند سازی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع محلی به عنوان اهداف راهبردی و در چارچوب وظایف و مسئولیت‌های قانونی مناطق آزاد کشور تدوین شده است، از حیث درآمد بالغ به ۱۰.۷۹۷ میلیارد ریال و از حیث هزینه‌ها بالغ بر ۱۰.۰۹۴ میلیارد ریال می باشد.

پویا روند توزیع فضایی اعتبارات در اسناد برنامه‌ریزی (بودجه‌های سنواتی) نشان داد (جدول ۴ و ۵) که از مجموع اعتبارات بودجه‌ای تخصیص یافته به مناطق، در سال ۱۳۹۵ مناطق آزاد اروند و کیش بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است و در مقابل منطقه آزاد ماکو کمترین سهم. در سال ۱۳۹۸ مناطق آزاد اروند و کیش بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است و در مقابل منطقه آزاد انزلی کمترین سهم از اعتبارات بودجه‌ای را داشته است.

جدول شماره ۴: خلاصه بودجه سال ۱۳۹۵ سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی کشور

درآمد	کیش	قشم	چابهار	ارس	اروند	انزلی	ماکو
۱.۸۸۰.۰۰۰	۱.۲۲۳.۰۰۰	۱.۳۰۹.۰۲۷	۷۱۶.۳۴۰	۱.۲۱۷.۶۴۰	۵۱۹.۰۰۰	۴۱۴.۲۷۲	
۱.۸۸۰.۰۰۰	۱.۱۴۶.۴۷۳	۱.۳۰۹.۰۲۷	۷۱۶.۳۴۰	۱.۰۶۷.۶۴۰	۵۱۹.۰۰۰	۴۱۴.۲۷۲	
۵.۱۱۰.۰۰۰	۲.۴۹۰.۲۲۷	۱.۲۰۰.۹۷۴	۱.۴۵۱.۰۰۰	۳.۲۸۷.۰۲۴	۱.۳۲۹.۱۵۵	۱.۳۸۹.۵۰۰	
۵.۱۱۰.۰۰۰	۲.۴۹۰.۲۲۷	۱.۲۰۰.۹۷۴	۱.۴۵۱.۰۰۰	۳.۲۸۷.۰۲۴	۱.۳۲۹.۱۵۵	۱.۳۸۹.۵۰۰	
۱۳.۹۸۰.۰۰۰	۷.۴۴۹.۹۲۷	۵.۰۲۰.۰۰۲	۴.۳۳۴.۶۸۰	۸.۸۵۹.۳۲۸	۳.۶۹۶.۳۱۰	۳.۶۰۷.۵۴۴	

جدول شماره ۵: خلاصه بودجه سال ۱۳۹۸ سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی کشور

درآمد	کیش	قشم	چابهار	ارس	اروند	انزلی	ماکو
۳.۰۳۱.۷۵۰	۱.۷۰۹.۵۰۳	۱.۶۱۲.۲۱۸	۱.۱۰۵.۰۰۰	۱.۹۶۳.۱۰۰	۷۹۳.۹۰۰	۵۷۱.۹۴۸	
۲.۶۰۲.۷۰۸	۱.۷۰۹.۵۰۳	۱.۶۱۲.۲۱۸	۱.۰۹۵.۰۰۰	۱.۷۶۰.۱۴۲	۷۷۹.۶۰۰	۵۳۵.۶۴	
۹.۰۷۳.۰۴۲	۴.۶۱۶.۳۲۷	۶.۲۹۶.۷۸۲	۱.۹۷۳.۵۰۰	۱۳.۰۲۳.۹۵۸	۱.۸۳۶.۸۰۰	۳.۹۰۴.۵۴۹	
۸.۸۱۷.۰۰۰	۴.۶۱۶.۳۲۷	۶.۲۹۶.۰۰۰	۱.۷۹۵.۰۰۰	۱۳.۰۲۳.۹۵۸	۱.۸۳۶.۸۰۰	۳.۹۰۰.۳۴۹	

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

۸.۴۳۰.۴۱۰	۳.۶۸۹.۳۳۵	۲۹.۷۷۱.۱۵۸	۵.۹۶۸.۵۰۰	۱۵.۸۱۷.۲۱۸	۱۲.۶۵۱.۶۶۰	۲۳.۵۲۴.۵۰۰	جمع

منبع (شورای عالی مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی کشور)

در مقایسه دو دوره ۱۳۹۵ و ۱۳۹۸ در مجموع ۷ منطقه آزاد ۶ منطقه با افزایش سهم اعتبارات مواجه شده اند که در این بین منطقه آزاد چابهار رشد قابل ملاحظه ای داشته است و فقط منطقه آزاد انزلی با کاهش رشد اعتبارات روبرو بوده است.

۲-۶. توزیع ثروت به نسبت ویژگی های فضایی هر منطقه (مساحت، جمعیت، تعداد شهرستان محدود) یکی از مسائل مهم در خصوص نحوه توزیع فضایی ثروت از سوی نظام اقتصاد سیاسی، توجه به ویژگی های هر واحد فضایی در مناطق مختلف است. هر چند در واقعیت طرح ریزی و بودجه بندی برای مناطق در سطح کلان، شاخص هایی همچون توزیع ثروت براساس واحد سطح، جمعیت و تعداد سکونتگاه های جغرافیایی در محدوده منطقه آزاد کمتر دیده می شود، اما عینیت کارکردی نحوه توزیع ثروت و سرمایه ی ملی مناطق را به نحو روشنی می توان در تغییر و تحولات ملاحظه نمود و در خصوص کارآمدی نظام تخصیص بودجه و ثروت اظهار نظر نمود. چرا که در اهداف راهبردی و در چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی مناطق آزاد کشور توسعه و تسریع عمران و آبادانی منطقه ای و توانمندسازی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع محلی تدوین شده است. از سوی دیگر تمامی مناطق آزاد در مناطق مرزی و پیرامونی قرار گرفته اند که با توجه به در نظر گرفتن سطح برخورداری از توسعه استان های کشور، استان های مرکزی نسبت به استان های حاشیه ای از سطح توسعه بالاتری برخوردارند. این در حالی است که مناطق آزاد می بایست برای مناطق حاشیه ای می بایست در حکم موتور محرکه محسوب شده و نقش مهمی در توسعه مناطق محروم محدوده خود داشته باشند.

به عنوان مثال منطقه آزاد چابهار یکی از بهترین گزینه های خروج نسبی استان سیستان و بلوچستان از بحران ناشی از توسعه نیافتگی همه جانبه و چند بعدی می باشد. چرا که مناطق آزاد نه فقط به عنوان ابزارهای توسعه اقتصادی، بلکه عواملی برای جذب سرمایه، انتقال فناوری، آموزش نیروی انسانی، اتصال به بازار جهانی و در نهایت در پیچهای به سوی توسعه اقتصادی به شمار می روند. در نتیجه با سازماندهی مطلوب منطقه آزاد تجاری چابهار و

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

صنایع مرتبط با آن، افزایش سقف مبادلات بازارچه‌های مرزی و قانون‌مند کردن فعالیت‌های تجاری- مرزی و ... گامی بزرگ برای توسعه جنوب شرق کشور برداشته خواهد شد.

جدول شماره ۶: بررسی شاخص‌های فضایی (مساحت، جمعیت و محدوده جغرافیایی) مناطق آزاد ایران

منطقه آزاد	مساحت منطقه آزاد	جمعیت	محدوده جغرافیایی
قشم	۳۰,۰۰۰ هکتار	۱۴۸,۹۹۳	شهرستان
کیش	۹,۱۵۰ هکتار	۳۹,۸۵۳	شهرستان
چابهار	۱۴,۰۰۰ هکتار	۱۴,۵۰۰	شهرستان
ارس	۵۱,۰۰۰ هکتار	۱۹,۳۸۳	۳ شهرستان
انزلی	۹,۰۰۰ هکتار	۲۱,۳۳۵	۲ شهرستان
اروند	۳۷,۴۰۰ هکتار	۳۶۴,۵۷۳	۲ شهرستان
ماکو	۵۰۰,۰۰۰ هکتار	۱۹۲,۶۰۳	۳ شهرستان

منبع: نگارنده براساس داده‌های مرکز آمار و شورای عالی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی کشور

بررسی آمار نشان داد، بیشترین جمعیت که می‌توانند تحت تاثیر توسعه مناطق آزاد باشند به ترتیب در سه منطقه آزاد اروند، ماکو و قشم قرار دارند.

جدول شماره ۷: مقایسه مناطق آزاد از نظر تخصیص رتبه، تعداد جمعیت و مساحت

منطقه آزاد	رتبه در مساحت	رتبه در جمعیت	رتبه در بودجه
قشم	۴	۳	۳
کیش	۶	۴	۲
چابهار	۵	۷	۳
ارس	۲	۶	۴
انزلی	۷	۵	۴
اروند	۳	۱	۱
ماکو	۱	۲	۴

منبع: نگارنده براساس داده‌های مرکز آمار و شورای عالی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی کشور

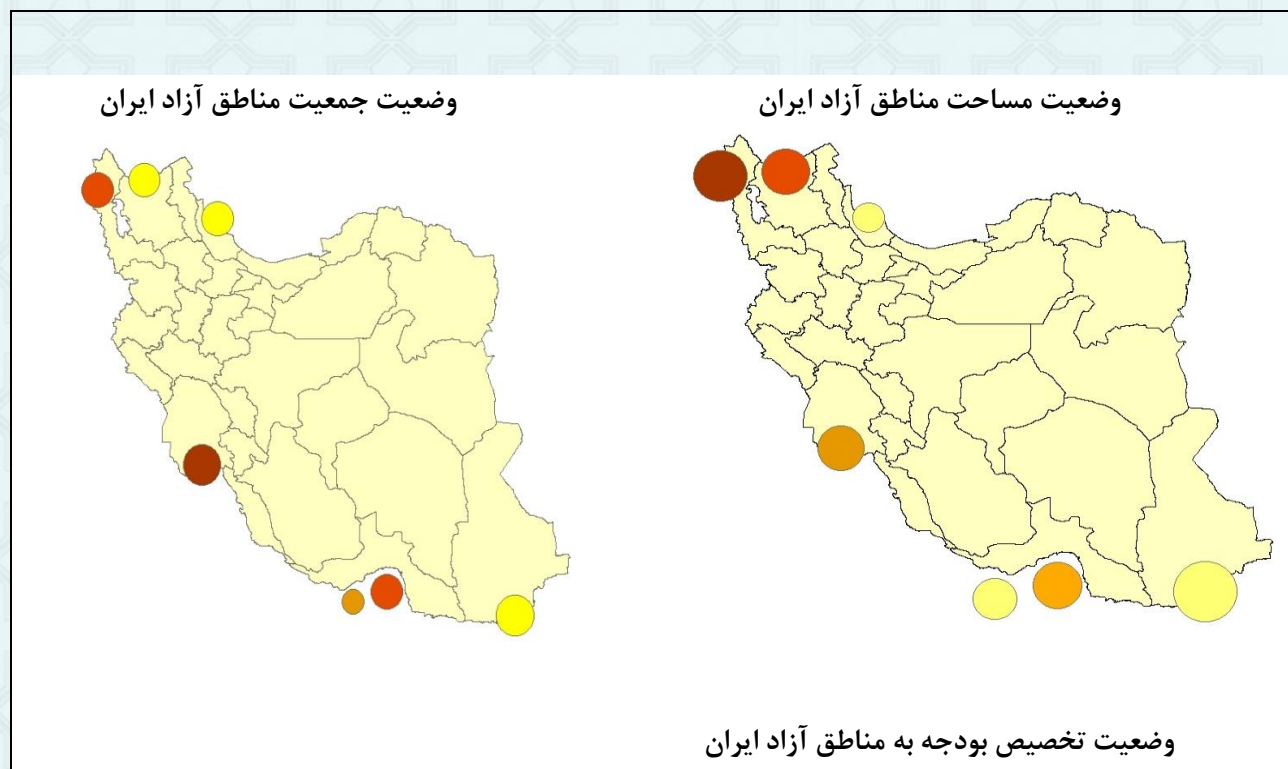
از آنجا که در ماموریت‌های مناطق آزاد توسعه فراتر از سطح منطقه مطرح شده است و بودجه برای بخش‌های عمرانی شهر هم تخصیص داده می‌شود در نتیجه از سوی پژوهشگر مطالعه آمارهای مربوط به جمعیت اهمیت

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

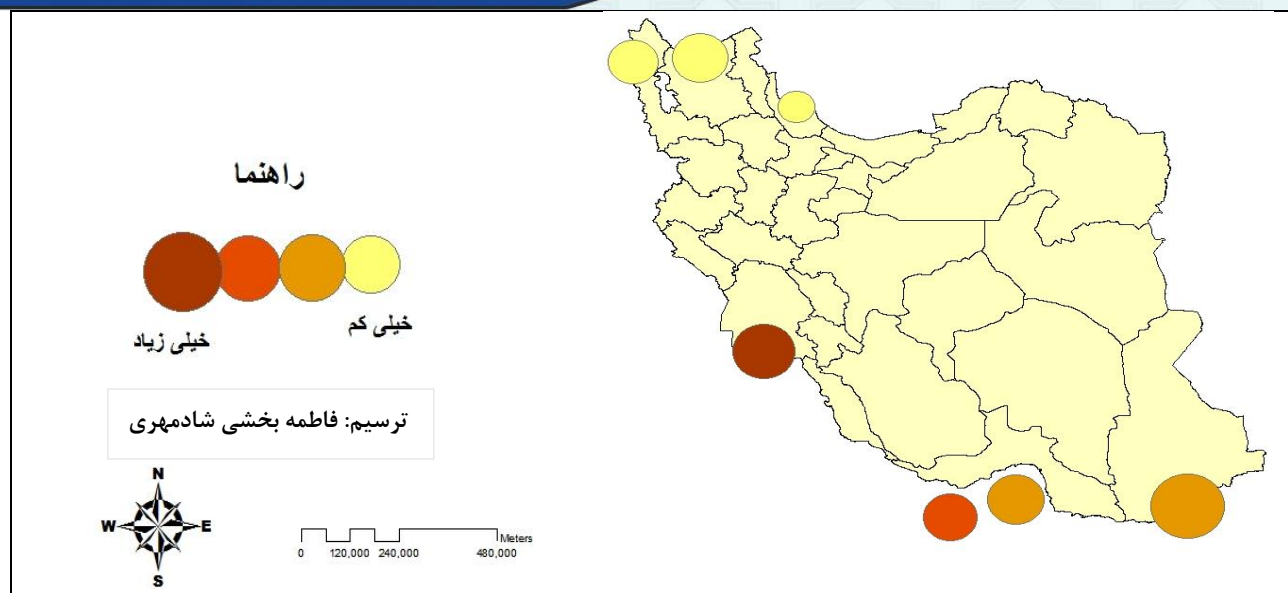
دارد. برای درک بیشتر سه شاخص جمعیت، مساحت و بودجه هر منطقه آزاد به صورت نقشه نمایش داده شده است.

نقشه شماره ۲: توزیع فضایی شاخص های مساحت، جمعیت و تخصیص بودجه در مناطق آزاد

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

۳-۶. بهره مندی فضایی از امنیت

در بررسی‌های مربوط به بهره‌مندی مناطق آزاد از امنیت، ریسک کشوری و سیاسی اهمیت دارد که به منظور مقایسه ریسک سیاسی کشورها، از شاخص‌های محیط سیاسی و ثبات سیاسی استفاده شده است. ریسک سیاسی و کشوری یکی از عوامل اصلی موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تلقی می‌شود. ریسک سیاسی به خاطر بروز برخی از نا اطمینانی‌ها در ساختارهای قانون‌گذاری و سیاستی بروز می‌نماید (Kale, ۱۹۹۲). فری و اشنایدر بیان می‌کنند که حجم سرمایه‌گذاری خارجی به هر دو عامل سیاسی و اقتصادی مرتبط است. همین امر باعث شده تا این شاخص در اقتصاد سیاسی مورد توجه قرار گیرد. فری و اشنایدر برای تبیین فرضیه خود از مدلی بهره می‌گیرند که علاوه بر متغیرهای سیاسی و اقتصادی، رتبه اعتباری کشورها را نیز در نظر می‌گیرد. نتیجه کار آنها در ارتباط با ۵۴ کشور در حال توسعه نشان داد که هر دو گروه عوامل سیاسی و اقتصادی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موثرند (schneider & Frey, ۱۹۸۵).

مقایسه شاخص‌های محیط سیاسی و ثبات سیاسی نشان می‌دهد که کشورهای در حال توسعه و کشورهای شرق آسیا عمدتاً از ریسک بالایی برخوردار هستند.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

در مناطق آزاد ایران با توجه به دو عامل ریسک سیاسی و ثبات سیاسی داخلی و خارجی وضعیت نابرابر است.

جدول شماره ۸: وضعیت ثبات و ریسک داخلی و خارجی مناطق آزاد ایران

کیش	قشم	چابهار*	ارس	اروند*	انزلی	ماکو
وضعیت مطلوب	وضعیت مطلوب	وضعیت نا مطلوب	وضعیت مطلوب	وضعیت کمی نا مطلوب	وضعیت مطلوب	وضعیت مطلوب
وضعیت مطلوب	وضعیت مطلوب	وضعیت نا مطلوب	وضعیت مطلوب	وضعیت کمی نا مطلوب	وضعیت مطلوب	وضعیت مطلوب

* با توجه به مصاحبه‌ای که با کارشناسان جغرافیای سیاسی در رابطه با این مناطق انجام شد، دو منطقه آزاد اروند و چابهار وضعیت ریسک سیاسی و ثبات داخلی-خارجی فضای جغرافیایی‌شان نسبت به پنج منطقه آزاد دیگر مطلوبیت کمتری داشتند.

همسایه بودن با کشورهایی که از نظر سیاسی و امنیتی ثبات ندارند بر مناطق آزاد کشور نیز تاثیر گذاشته است به نحوی که منطقه آزاد چابهار از وضعیت نامطلوبی برخوردار است و منطقه آزاد اروند با توجه به برخی اغتشاشات در عراق (مانند اعتشاشات سال ۱۳۹۸) می تواند وضعیت مطلوب خود را از دست بدهد. به طور کلی در طبقه‌بندی که توسط موسسه اولهرمس در رابطه با ریسک مناطق آزاد کشورهای منطقه انجام شده است، کشور ایران در وضعیت با بالاترین ریسک قرار دارد.

جدول شماره ۹: طبقه بندی موسسه اولهرمس در رابطه با ریسک مناطق آزاد کشورهای منطقه

کشور	سطح ریسک کوتاه مدت	درجه ریسک میان مدت
امارات متحده عربی	۱	BB
عربستان	۲	BB
عمان	۲	BB
قطر	۲	B
بحرین	۳	C
ترکیه	۳	C
ایران	۴	D
آذربایجان	۴	D
گرجستان	۴	D

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

D	۴	ارمنستان
D	۴	قزاقستان
D	۴	پاکستان

امنیتی بودن منطقه نیز در توسعه مناطق آزاد و جذب سرمایه گذاری های داخلی و خارجی اثرگذار است به این صورت که: یکی از دافعه های مناطق آزاد برای سرمایه گذاران خارجی، حضور و تراکم زیاد نیروهای نظامی و امنیتی در منطقه است. منطقه آزاد اروند یکی از مناطق کشور است که در آن شاهد بیشترین تراکم نیروهای نظامی هستیم. این موضوع می تواند چالش هایی جدی را برای جلب سرمایه گذاری در منطقه ایجاد کند که باید تمهیداتی پیرامون آن اندیشیده شود.

۶-۴ وزن ژئوپلیتیکی هر منطقه

بین وزن ژئوپلیتیکی کشورها، جایگاه و منزلت آنها در نظام بین المللی با قدرت ملی آنها رابطه مستقیمی وجود دارد. از این منظر، وزن ژئوپلیتیکی شناخت تاثیر عوامل واقعیت دهنده قدرت ملی است که در مجموع ممکن است اهمیت موقعیت جغرافیایی، انسانی، اقتصادی، سیاسی، نظامی و دیپلماتیک یک کشور را تا آن اندازه بالا ببرد تا آن کشور یا آن قدرت را در معادلات ژئوپلیتیکی جهانی یا منطقه ای صاحب نقش سازد (مجتهدزاده، ۱۳۹۱). این شرایط مختص یک کشور نیست بلکه یک منطقه آزاد هم دارای وزن ژئوپلیتیکی است که باعث می شود هم در حوزه داخلی و هم در حوزه فراملی (منطقه ای و جهانی) اهمیت یابد که این ویژگی با اقتصاد سیاسی ارتباط دارد.

جدول شماره ۱۰: وضعیت مناطق آزاد از نظر وزن ژئوپلیتیکی

منطقه آزاد چابهار آسان ترین و راهبردی ترین راه دسترسی به آب های آزاد برای ۶ کشور محاط در خشکی در آسیای مرکزی است. دسترسی مستقیم به آب های آزاد، قرار داشتن در خارج از خلیج فارس از دیگر ویژگی های چابهار است (عزتی و شگری، ۱۳۹۱).
منطقه آزاد ماکو مرز مشترک با سه کشور ترکیه، عراق و آذربایجان و دسترسی به بازارهای منطقه آسیای مرکزی و همین طور آسیای صغیر را دارد که این یکی از نقاط قوت این منطقه برای موفقیت و رسیدن به اهداف اقتصادی است.
منطقه آزاد اروند: همجواری با کشورهای عراق و کویت دارای ظرفیت هایی از قبیل حمل و نقل جاده ای، ریلی، دریایی و هوایی.
منطقه آزاد کیش شرایط آب و هوایی و نقش موثری که در جذب سرمایه های خارجی و داخلی و توسعه جزایر جنوبی ایران دارد.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

منطقه آزاد قشم: قشم به عنوان بزرگترین جزیره خلیج فارس از موقعیت ویژه‌ای بین خلیج فارس و اقیانوس هند بهره می‌برد. خطوط کشتیرانی تمام کشورهای پیرامونی از سواحل جنوبی آن عبور می‌کنند.

منطقه آزاد انزلی به دلیل واقع شدن در مسیر ترانزیتی شمال جنوب، کشورهای آسیای جنوب شرقی، حاشیه خلیج فارس، جمهوری‌های آسیای مرکزی، قفقاز، روسیه و اروپا از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

منطقه آزاد ارس: نزدیکی این منطقه با کشورهای حوزه CIS و همچنین نزدیکی با کشور ترکیه به عنوان دروازه مبادلاتی اروپا وزن ژئوپلیتیکی برای ایران و کشورهای همسایه دارد.

۶-۵. اقتصاد رانتی

نظریه اقتصاد رانتی و دولت رانتی می‌تواند برای تبیین ماهیت اقتصادی دولت مورد نظر قرار گیرد، به طوری که ببلای و لوسیانی در تعریف دولت رانتی اشاره می‌کنند که دولت رانتی دولتی است که بیش از ۴۲ درصد درآمد ارزی‌اش ناشی از صادرات مواد خام باشد که مصداق اصلی آن نفت است. معمولاً دولت‌هایی که بیش از ۴۲ درصد درآمدشان از استخراج نوعی ماده خام به دست بیاید دولت رانتی نام می‌گیرند به این دلیل که سهم عوامل موثر بر تولید و هزینه تولید نسبت به درآمد بسیار بالایی که از این رانت حاصل می‌شود خیلی کم است (سلامی، ۱۳۸۵).

از نظر این دیدگاه، کشورهایی که دارای اقتصاد رانتی وابسته به صدور مواد خام هستند، چون دارای سیستم متمرکز سیاسی و بوروکراسی اداری ناکارایی هستند، بخش اداری وسیع‌تری را در یک یا دو شهر جای می‌دهند. به عبارت دیگر، وابستگی به اقتصاد جهانی (توسعه برون‌زا) و عدم برخورداری از نظام سیاسی دموکراتیک و روان موجبات تمرکز را در ابعاد مختلف فراهم می‌آورد. در این کشورها دولت واسط بین رانت و اقتصاد داخلی است. فرایند تحول بازار منشاء بیرونی و مستقل داشته و ویژگی سیاست‌گذاری دولت، تابعی از منبع درآمدی (نوسانات بازار جهانی) و ایدئولوژی هیات حاکمه است که با رشد بخش عمومی، نوعی رفتار رانت جویانه را در حوزه علایق سیاسی شکل داده است. در اقتصاد سیاسی رانتی، نقش سوداگری بازار بر عملکرد باز توزیعی ثروت در جامعه غلبه کرده و فعالیت‌های بخش خصوصی در حوزه‌های غیر تولیدی (رانتی) گسترش یافته است. عدم توازن نظام اقتصادی و اجتماعی کشورهای مزبور سبب شده که اقتصاد سیاسی فضا نیز در سایه رشد اقتصاد ملی، الگوی نامتوازن

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

فضایی و منطقه‌ای را به صورت ساختاری نمایان سازد. دولت رانتهی و اقتصاد رانتهی می تواند تبدیل به یک عامل نابود کننده مناطق آزاد تبدیل شود.

۷. نتیجه گیری

در پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سوال که " رویکرد اقتصاد سیاسی تا چه میزان در پایداری مناطق آزاد نقش داشته است؟" پنج شاخص اقتصاد سیاسی فضا در مناطق آزاد هفتگانه ایران بررسی شده و حال براساس ضوابط اولیه و ثانویه پایداری مناطق آزاد که در جهت رسیدن به ماموریت‌ها و اهداف این مناطق اند، مشخص شد که مناطق آزاد ایران پایداری نامتوازنی دارند. که در شکل زیر قابل مشاهده است.

ناپایداری اقتصادی سطح B منطقه آزاد انزلی نشات گرفته از عدم رشد تخصیص بودجه به این منطقه نسبت به سایر مناطق از سوی دولت می باشد.

ناپایداری اقتصادی سطح B منطقه آزاد ارس نشات گرفته از عدم نسبت مناسب بودجه با مساحتی که این منطقه دارد.

ناپایداری اقتصادی سطح B منطقه آزاد ماکو نشات گرفته از عدم نسبت مناسب بودجه با تعداد جمعیتی که در این منطقه ساکن هستند.

ناپایداری اقتصادی سطح B منطقه آزاد چابهار نشات گرفته از ضعف زیرساخت‌ها در جنوب شرق ایران است.

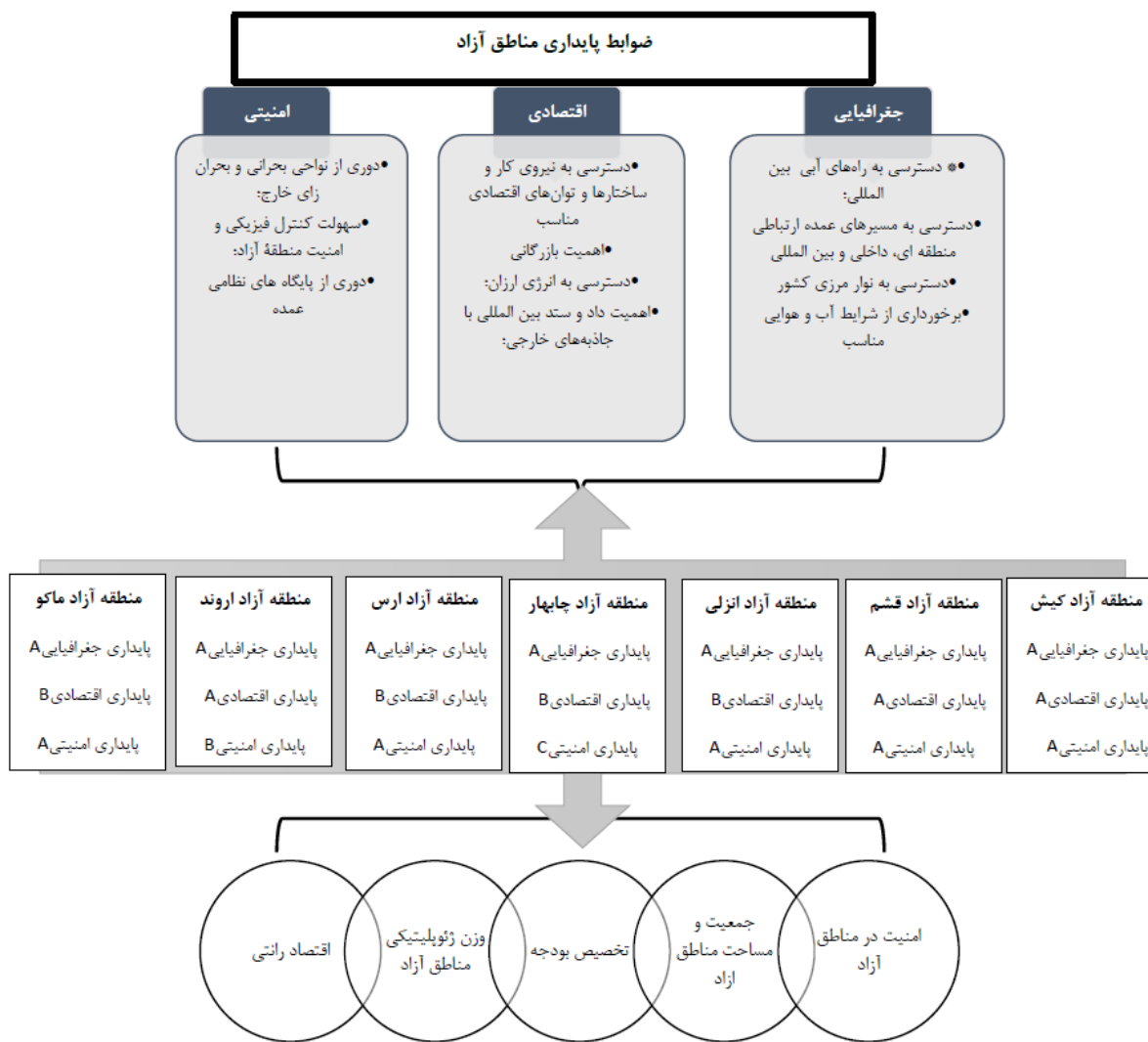
ناپایداری امنیتی سطح C منطقه آزاد چابهار نشات گرفته از ریسک سیاسی و ثبات پایین جنوب شرق ایران و همسایگان شرقی ایران است.

ناپایداری امنیتی سطح B منطقه آزاد اروند نشات گرفته از امنیتی بودن بالای این منطقه است.

به طور کلی علت این ناپایداری‌ها تاثیرپذیری است که مناطق آزاد از سیاست‌گذاری‌های دولت و بازار و فضای جغرافیایی ایران داشته اند.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

شکل شماره ۱: وضعیت پایداری مناطق آزاد با توجه به توزیع منابع اقتصادی سیاسی فضا در این مناطق (ترسیم از نگارندگان)

در نهایت مسائل مربوط به پایداری مناطق آزاد شناسایی شده و در ۸ مورد خلاصه شده است. ابتدا لازم است بیان شود که فرایند نیل به تعادل منطقه ای در میان واحدهای سرزمینی مستلزم تحرک بخشی و رشد در تمامی اندام های سازنده فضا است و بایستی نظام برنامه ریزی با رویکرد متوازن گونه، هم کاستی و هم منابع رشد دهنده را براساس وزن مناطق و فضاها تقسیم و تخصیص دهد تا در نهایت عدالت فضایی و تعادل منطقه ای برقرار گردد.

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

در این پژوهش با استفاده از رویکرد اقتصاد سیاسی فضا، نقش دولت در پایداری مناطق آزاد به عنوان یک فضای سیاسی اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته است. طبق نظریه‌های اقتصاد سیاسی بین‌المللی، دولت باید به طور کلی در جهت تامین امنیت کشور گام بردارد و در عرصه اقتصادی برای سرمایه‌داران شرایطی را فراهم آورد که آنها بتوانند از سرمایه خود به نحو احسن استفاده نموده و به درصد سوددهی بالاتری دست یابند. زمانی که سرمایه‌داران از هر روی احساس امنیت می‌کنند، سرمایه خود را به جریان می‌اندازند و این امر هم به رشد اقتصادی و گسترش صادرات و راه اندازی مناطق آزاد بازرگانی منجر می‌شود و در نتیجه از نیروی کار کشور به نحو مناسبی استفاده می‌شود و اقتصاد مملکت رونق می‌گیرد.

با توجه به این مباحث چند مسئله مهم که در پایداری مناطق آزاد شناسایی شده، مطرح می‌شود:

- **دولت رانتي،** در جهت دادن به نوع سرمایه‌گذاری‌ها (نفتی و غیرنفتی) اثرگذار است. با بررسی‌هایی که در مقالات متعدد انجام شده می‌توان بیان کرد که: جهت‌گیری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به سمت صادرات غیرنفتی معنی‌دار است، طبق نتایج طیبی و همکاران (۱۳۸۷) اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات یک کشور، تحت تاثیر درجه باز بودن اقتصاد کشور میزبان است؛ بدین معنی که هر چه درجه باز بودن اقتصاد کشور میزبان بیشتر باشد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تاثیر بیشتری بر صادرات آن کشور می‌گذارد. لذا درجه بالای باز بودن اقتصاد، نشان دهنده راهبرد برون‌گرایی (استراتژی توسعه صادرات) است که این امر پایداری و توسعه مناطق آزاد کشور را به ارمغان می‌آورد. پس می‌توان در شرایط کنونی یکی از چالش‌های مناطق آزاد ایران را دولت رانتي دانست.
- **دخالت دولت با ماهیت اقتصادی،** دخالت دولت در مناطق آزاد ایران بیشتر ماهیت اقتصادی دارد این مسئله را با مواردی چون: سرمایه‌گذاری‌های بخش دولتی در این مناطق و سیاست‌گذاری‌های دولت از طریق بودجه و قوانین و تعرفه‌ها می‌توان مشاهده کرد.
- **بی‌توجهی مدیریت منطقه به مزیت‌های نسبی ایران و آزادی عمل کم به بخش‌های خصوصی در بخش‌های سرمایه‌گذاری صنعتی** که هم باعث کم رونق شدن سرمایه‌گذاری‌ها می‌شود و هم ممکن است چالش‌های زیست محیطی ایجاد کند مانند منطقه آزاد اروند: از آنجا که یکی از کارکردهای مهم مناطق

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

آزاد ایجاد زمینه برای سرمایه گذاری در زمینه مزیت های نسبی کشورهای اصلی جهت صادرات است. به نظر می رسد مدیریت منطقه آزاد ارونند جهت ایجاد زمینه برای سرمایه گذاری هر چه سریع تر سرمایه گذاران داخلی عموماً غیر خصوصی در منطقه، توجه چندانی به مزیت های نسبی ایران در زمینه صادرات که البته بالفعل نمودن آن نیازمند وقت و بررسی های بیشتری است ندارد. ایجاد زمینه برای سرمایه گذاری شرکت های غیر خصوصی داخلی در زمینه صنایعی چون فولاد و آلومینیوم در منطقه ارونند که ایران توان رقابتی خاصی در این زمینه با سایر کشورهای جهان ندارد و تبعات زیست محیطی فراوان آن گزینه های مناسبی برای جلب سرمایه گذار نیست که در دستور کار مدیریت منطقه قرار گرفته است. تمایل نداشتن شرکت های خصوصی برای سرمایه گذاری در این بخش و ورود شرکت های دولتی و یا شبه دولتی به این موضوع، خود، نمودی از عدم توان رقابت پذیری چنین صنایعی در ایران با صنایع مشابه مستقر در سایر نقاط جهان است.

- امنیتی کردن بخش های مناطق آزاد .
- تخصیص بودجه به هر منطقه که گویا مسائل جمعیتی و مساحت مناطق آزاد کمتر مورد توجه قرار گرفته است.
- باید تاکید کرد علاوه بر موارد فوق جایگاه و فضایی که ایران و مناطق آزاد دارند بر پایداری و توسعه مناطق آزاد اثرگذاری عمیق داشته و دارد که این امر توجه بیشتر دولت به مسائل روابط بین الملل را می طلبد. همانطور که در جدول ۹ مشاهده شد، ایران در وضعیت خوب ریسک سیاسی و امنیتی قرار ندارد و این امر در جذب سرمایه گذاری های خارجی و حتی داخلی می تواند اثر منفی داشته باشد.
- از سوی دیگر وزن ژئوپلیتیکی مناطق آزاد ایران نیز دو روی سکه دارد. یک روی آن جذب سرمایه های بسیار از سوی کشورهای منطقه ای و حتی فرامنطقه ای که این نیازمند سیاست گذاری های دقیق حکومتی است و آن روی سکه بی ثباتی ها و ناامنی های ناشی از کشورهای رقیب برای کاهش این عامل مثبت نقش آفرینی ایران در منطقه و جهان.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

- همچنین باید توجه داشت که موفقیت یک منطقه آزاد در دستیابی به اهداف مد نظر از ایجاد این مناطق، منوط به دنبال کردن سه استراتژی است"
 - ۱- جایگزینی استراتژی توسعه صادرات به جای استراتژی جایگزینی واردات؛
 - ۲- استراتژی تاکید بر مزیت‌های نسبی؛
 - ۳- استراتژی به کارگیری تجارت خارجی به عنوان موتور محرک توسعهمثلا در منطقه آزاد اروند به دلیل ابهام در هدف اصلی تعریف این منطقه به عنوان منطقه آزاد، به نظر می‌رسد بنا به دلایل گوناگون، توجهی به این سه استراتژی نشده و همین مسئله زمینه را برای انحراف منطقه از اهداف اصلی خود فراهم آورده است.

منابع:

- ۱- افتخاری، عبدالرضا، هدیه وجدانی طهرانی و ابراهیم علی رازینی (۱۳۸۸)، «ارزیابی و اولویت بندی مناطق آزاد تجاری ایران با استفاده از روش MADM»، برنامه ریزی و آمایش فضا، ش ۶۲.
- ۲- افراخته حسن، محمدحجی پور (۱۳۹۴). اقتصاد سیاسی فضا و تعادل منطقه‌ای ایران، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم شماره ۴ (پیاپی ۱۴)
- ۳- اعظمی، هادی، بخشی شادمهری. فاطمه (۱۳۹۵)، ارزیابی عملکرد منطقه آزاد بندر انزلی و تاثیر آن بر توسعه نوار شمالی کشور، همایش آمایش سرزمین، جایگاه خزر و چشم انداز توسعه گیلان
- ۴- پاپلی یزدی، محمدحسین، حسینرجبی سناجردی (۱۳۹۰)، نظریه های شهر و پیرامون، انتشارات سمت: تهران.
- ۵- پایور، منوچهر، نقش دولت جمهوری اسلامی در پیشرفت منطقه آزاد انزلی، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، سال سوم، شماره ۳ (پیاپی ۱۲، زمستان ۱۳۸۵)
- ۶- پیران، پرویز (۱۳۷۰)، دیدگاه های نظری در جامعه شناسی شهر و شهرنشینی، تحولات واحد پول ایران و نرخ برابری، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۵۱۵۲.
- ۷- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۸)، بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص های اقتصادی مناطق روستایی: شهرستان ماکو فصلنامه روستا و توسعه شماره ۸۵
- ۸- دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی ایران، «گزارش عملکرد مناطق آزاد»، ۱۳۹۱.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

- ۹- دهمرده قلعه نو نظر، علی احمدی ندا، قادری عباسعلی، ارزیابی و اولویت بندی مناطق آزاد کشور و تاثیر آن در توسعه اقتصادی این مناطق، فصلنامه سیاستهای راهبردی و کلان، پیاپی ۲۵ (بهار ۱۳۹۸)
- ۱۰- رنه شورت، جان (۱۳۹۰)، نظریه شهری، یک رویکرد انتقادی، ترجمه: زیاری کرامت اله، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۱- رهنمایی محمدتقی، وثوقی لنگ شهروز (۱۳۹۲) تحلیلی بر توسعه منطقه ای ایران از منظر اقتصاد سیاسی، فصلنامه جغرافیا، پیاپی ۳۹
- ۱۲- زیاری. کرامت الله، بیرانوندزاده. مریم، رستم گورانی. ابراهیم، دوستی. معصوم (۱۳۸۹)، نقش منطقه آزاد چابهار در توسعه منطقه ای استان سیستان و بلوچستان، چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام.
- ۱۳- طیبی. سیدکمیل، آذربایجانی. کریم، بابکی، روح الله (۱۳۸۷)، اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر تجارت خارجی کشورهای منتخب آسیایی و اقیانوسیه، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان ۱۳۸۷ شماره ۳۱
- ۱۴- عزتی. عزت اله، شکری. شمس الدین (۱۳۹۱). بررسی جایگاه چابهار در ترانزیت شمال جنوب و نقش آن در توسعه شهرهای همجوار، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، دوره ۹، شماره ۴ (پیاپی ۳۶).
- ۱۵- فتاحی، سجاد (۱۳۹۷) مسئله شناسی پایداری در منطقه آزاد اروند، فصلنامه مطالعات سیاست گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸.
- ۱۶- گوگردچیان، احمد، طیبی، سیدکمیل، امینی فاطمه، اثر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر صادرات غیر نفتی در مناطق آزاد تجاری ایران (۸۷-۱۳۷۵) مجله سیاست گذاری اقتصادی، سال دوم، شماره ۳ (بهار و تابستان ۱۳۸۹)
- ۱۷- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۹۱) فلسفه و کارکرد ژئوپلیتیک (مفاهیم و نظریه ها در عصر فضای مجازی)، تهران: سمت.
- ۱۸- محمدی الموتی، مسعود (۱۳۷۴)، "مناطق آزاد و اثرات اقتصادی و بازرگانی آن"، چاپ اول، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
- ۱۹- محملی ابیانه، حمیدرضا (۱۳۹۰). مقایسه تطبیقی مکاتب مطالعات مورفولوژی شهری به منظور تکمیل آن بر اساس دستگاه تحلیلی مکتب اقتصاد سیاسی فضا، نشریه معماری و شهر سازی آرمانشهر، پیاپی ۷
- ۲۰- مهدوی وفا حبیب اله، رضویان. محمدتقی، مومنی. مصطفی (۱۳۸۸)، نقش اقتصاد سیاسی در ساختار فضایی تهران و پیرامون، فصلنامه محیط شناسی، دوره ۳۵، شماره ۵۰.
- ۲۱- ولیقلیزاده، علی، الله وردیزاده. رضا (۱۳۸۹). نگرشی ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی بر منطقه آزاد تجاری صنعتی ارس. فصلنامه ژئوپلیتیک. سال ۶، شماره دوم.

Alasayyad, N. (۱۹۹۳). Squatting and culture: A comparative analyses of Informal developments in lation America and the Middle East. Habitat international, Vol. ۱۷, no ۱, pp: ۳۳-۴۴.

آدرس دبیرخانه: تهران- سعادت آباد- بلوار فرحزادی- میدان کتاب- خیابان
کوهستان- کوچه گل آذین- بن بست یک- پلاک یک- طبقه سوم
آدرس سایت: www.iag.ir تلفن: ۰۲-۲۲۳۰۷۸۵۶۱ پست الکترونیکی: info@iag.ir

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

Imboela, B. (۲۰۰۴). The political economy of the local: An inquiry into the causes of rural livelihoods vulnerability in developing countries. Unpublished doctoral dissertation, University of Delaware, Newark.

Kale, N.K. (۱۹۹۲). The Political Economy of of foreign Direct Investment: a FRAMEWORK FOR analyzing LAWE and Regulations in Developing Countries. Law and Policy in International Business, Spring. Vol ۲۳. No ۲-۳.

Suggested Citation: Farole, Thomas; Moberg, Lotta (۲۰۱۴) : It worked in China, so why not in Africa? The political economy challenge of special economic zones, WIDER Working Paper, No. ۲۰۱۴/۱۵۲, ISBN ۹۷۸-۹۲-۹۲۳۰-۸۷۳-۵, The United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), Helsinki, <http://dx.doi.org/۱۰.۳۵۱۸۸/UNU-WIDER/۲۰۱۴/۸۷۳-۵> Schneider, F, and Frey, B. (۱۹۸۵). Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment. World Development, ۱۹۸۵, vol. ۱۳, issue ۲.

آدرس دبیرخانه: تهران - سعادت آباد - بلوار فرحزادی - میدان کتاب - خیابان
کوهستان - کوچه گل آذین - بن بست یک - پلاک یک - طبقه سوم
آدرس سایت: www.iag.ir تلفن: ۰۲-۲۲۳۵۷۸۵۶ پست الکترونیکی: info@iag.ir